

2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

3. Дмитришина Т. Ювенальна юстиція: Міжнародний досвід та перспективи його впровадження в Україні.

4. Code de la justice pénale des mineurs République Française. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000039086952/2021-09-30/.

5. Можайкіна О.С. Формування особистості неповнолітнього в контексті запобігання протиправної поведінки. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Зб.наук.праць.* 2003. Вип. 26. С. 149–152.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-359-3-54>

ДО ПИТАННЯ ЗВІЛЬНЕННЯ З ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Ніколаєнко Тетяна Богданівна

*докторка юридичних наук, професорка,
професорка кафедри теорії права*

та кримінально-процесуальної діяльності

*Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
м. Хмельницький, Україна*

Ярошенко Андрій Вікторович

магістрант факультету керівних кадрів

*Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
м. Хмельницький, Україна*

В умовах повномасштабної війни, розпочатої російською федерацією проти України звичним питанням стало призов на військову службу, мобілізація та звільнення зі служби. Враховуючи воєнний стан, питання звільнення зі служби постало актуальним для військовослужбовців як офіцерського, так і сержантського складу. Військовослужбовці, які відповідно до законодавства мають можливість звільнитися з військової служби за вислугою років (25 календарних років вислуги) та мають бажання звільнитися з військової служби або звільнитися з військової

служби у зв'язку із закінченням строку дії контракту, відповідно до сучасних умов (умов воєнного стану) обмежені у такому праві. Проте для окремих «військовослужбовців» це не є перепорою. Такі особи вдаються до хитрощів та шукають лазівки в законодавстві для звільнення з військової служби. З початком відкритої агресії російської федерації така діяльність набула популярності.

Так, наприклад, в одному із прикордонних загонів в квітні/травні 2023 року за сімейними обставинами звільнилося близько 30 військово-службовців. З дотриманням вимог ч. 4 ст. 26 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» під час проведення мобілізації, дії воєнного стану законодавцем передбачено низку підстав для використання військовослужбовцями правових можливостей звільнення з військової служби. Так, наприклад підставою може бути: досягнення певного віку особи (для осіб офіцерського складу, які перебувають у військовому званні до «полковника» включно таким граничним віком перебування на службі є досягнення 60 років) [1, абз. 1 пп. а п. 2 ч. 4 ст. 26]; стан здоров'я [1, абз. 1 пп. б п. 2 ч. 4 ст. 26]; засудження особи за вчинення кримінального правопорушення з призначенням їх покарання у виді позбавлення волі, обмеження волі або позбавлення військового звання [1, абз. 1 пп. в п. 2 ч. 4 ст. 26]; сімейні обставини або інші поважні причини (виховання дитини з інвалідністю віком до 18 років; необхідність постійного догляду за хворою дружиною (чоловіком), дитиною, а також батьками; у зв'язку з необхідністю здійснення постійного догляду за особою з інвалідністю I або II групи; вагітністю військовослужбовця чи наявністю необхідності здійснювати догляд за дитиною до досягнення нею трирічного віку тощо [1, абз. 1 пп. г п. 2 ч. 4 ст. 26].

Проте ці підстави окремі військовослужбовці використовують не у зв'язку з тим, що вони виникли, а у зв'язку з тим, що такі військовослужбовці їх штучно створили. Тому звернемося до окремих підстав та розглянемо їх «особливості», зокрема ті, що набули широкого розповсюдження.

Однією з таких підстав є звільнення з військової служби *«військовослужбовця жінки у зв'язку з вагітністю»*. За цією підставою законодавець жодним чином не акцентує увагу на часових показниках вагітності особи як підстави звільнення з військової служби. Чи то перший, чи то другий, шостий чи інший місяць вагітності, при наявності відповідної лікарської довідки жінка-військовослужбовець отримує право на звільнення з військової служби. Але, якщо жінка перериває/припиняє вагітність з власної ініціативи (не за медичними показниками), то питання повернення її на військову службу жодним чином не передбачено. Якщо припустити, що така жінка стан вагітності використовує як підставу для звільнення з військової служби, то її дії цілком можна розцінити як

ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом – кримінальне правопорушення (зокрема обману) [2, ч. 4 ст. 409]. Але для кваліфікації такого діяння як кримінально караного довести умисел жінки на вчинення таких дій з метою звільнення з військової служби доволі складно. Проте як би не звучало жорстоко чи навіть цинічно але, як показує практика, такі випадки можливі і навіть мають місце. Тому як спосіб звільнення з військової служби переривання вагітності займає своє місце у злочинній ниші.

Наступною підставою звільнення з військової служби є необхідність здійснення опіки над особою з інвалідністю, визнаною судом недієздатною; здійснення постійного догляду за особою з інвалідністю І груп. В умовах сьогодення ця підстава є чи не найпоширенішою. Так, в одному із регіональних управлінь Державної прикордонної служби України, на жаль, така ситуація мала доволі поширену практику. Після 24 лютого 2022 року низка військовослужбовців несподівано ставали опікунами над особами, які не були для них родичами та формально, здійснюючи «постійний догляд за ними/нею» (особа з інвалідністю І групи), звільнялися з військової служби. До 24 лютого 2022 року такої тенденції як в Державній прикордонній службі, так і в інших військових формуваннях не спостерігалось. Відмовити особі військовослужбовця у звільненні з військової служби за наявністю/виникненню такої підстави не можливо. Недобросовісні військовослужбовці використовують таку опіку і отримують права для звільнення з військової служби. Довести, як і у вищевказаній підставі фіктивність дій та умисел на ухилення від військової служби вкрай складно.

Ще одна підстава звільнення з військової служби, яка в умовах воєнного стану заслуговує на увагу – це звільнення «у зв'язку з необхідністю здійснення постійного догляду за хворою дружиною (чоловіком), дитиною, а також батьками своїми чи дружини (чоловіка), що підтверджується відповідним медичним висновком медико-соціальної експертної комісії або лікарсько-консультативної комісії закладу охорони здоров'я». Популярними у цьому разі постали випадки укладення фіктивних шлюбів. Так, один із військовослужбовців (для довідки: військовослужбовець 2001 року народження сухопутних військ) нещодавно уклав шлюб із жінкою (Лідією Миколаївною) 1940 року після чого та клопотав перед командуванням частини звільнити його з військової служби у зв'язку із необхідністю догляду за дружиною, яка має інвалідність. Такі випадки є не лише популярними, але диференційовані у своїх цінovій політиці. Як зазначено у проведеному розслідуванні ГЛАВКОМУ все залежить від мети, групи інвалідності, віку, ризиків та інших умов. Найдорожчими є такі послуги у Львові, Києві, Одесі [3]. Зрозуміло, що довести фіктивність шлюбу для ухилення військовослужбовця від військової служби доволі

складно. Навіть в одній із військових частин на Вінниччині керівник не звільнив з військової служби військовослужбовця, який уклав шлюб із дружиною з ознаками інвалідності. «Захиснику відмовили та мотивували тим, що кохання між військовослужбовцем та дружиною «несправжнє», а шлюб містить ознаки фіктивності, бо укладався в період воєнного стану [4].

Тому з урахуванням вищевказаного та враховуючи сьогоденні умови воєнного стану, законодавцеві необхідно переглянути окремі положення щодо застосування (унормування) підстав та умов звільнення з військової служби військовослужбовців в умовах воєнного стану.

Удосконалити правові можливості застосування звільнення з військової служби у разі раптового виникнення в особи бажання здійснювати постійний догляд за особою з інвалідністю, укладення, зокрема, у зв'язку з цим шлюбу.

Обмежити застосування звільнення з військової служби у разі необхідності постійного догляду за особою з інвалідністю. Доцільно унормувати таку можливість щодо осіб, які є родичами 1 або 2 ступеня споріднення для особи, яка потребує догляду з інвалідністю, чи такою особою, що визнана недієздатною.

В умовах воєнного стану з метою максимального залучення населення до оборони держави необхідно законодавцеві більш ретельно підходити до положень законодавства щодо норм, які сприяють ухиленню від військової служби та сприяють недобросовісним особам використовувати фіктивні підстави для звільнення з військової служби та не брати участь у спільній справі оборони нашої держави.

Література:

1. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 № 2232-XII. URL: <http://surl.li/nvdzm>.
2. Кримінальний кодекс України: Закон України ід 05.04.2001 № 2341-III URL: <http://surl.li/nveqj>.
3. Олександра Опанасенко. Полювання на жінок з інвалідністю: як чоловіки намагаються уникнути мобілізації: стаття від 21 липня 2023. ГЛAVKOM. URL: <http://surl.li/nvfpj>.
4. Вікторія Микитюк. А тепер доведіть, що ви її кохаєте: у військовій частині не очують звільнити бійця, бо вважають шлюб фіктивним: стаття від 06 листопада 2023. Сайт Факти. URL: <http://surl.li/nveyf>.